

ARJAN VLIEGENTHART

Onder Amsterdammers

Vier jaar wethouder in 020

van**genep** amsterdam

Inhoud

Voorwoord | Een SP'er in de Stopera 9

Inleiding | Een grote uitdaging 15

- 1** | Een coalitie die niet kon en toch kwam 23
 - 2** | In de leer bij Ad Melkert 39
 - 3** | Ploeteren met de Participatiewet 47
 - 4** | Een hulpdienst die werkt 61
- 5** | De grootste moet ook de sociaalste zijn 69
- 6** | Hoe Jetta Klijnsma op de blaren moest zitten 85
 - 7** | De vrijstaat Amsterdam 95
 - 8** | Wethouder werkgelegenheid 107
 - 9** | De helden van de Prael 113
- 10** | Schuldig dankzij Jet Bussemaker 119
- 11** | In de voetsporen van mijn vader 127
 - 12** | Profeten van armoede 141
- 13** | Wethouderssocialisme 2.0 149

Dankwoord 157

Verder lezen 159

Personenregister 163

Inleiding

Een grote uitdaging

Grace, een alleenstaande moeder uit Zuidoost werkt als oproepkracht op Schiphol. Ze maakt vliegtuigen schoon. De ene maand verdient ze net genoeg om van rond te komen, de andere maand komt ze tekort. Ze heeft recht op geld uit allerlei potjes: verschillende toeslagen, teruggaven, minimaregelingen van de gemeente. Maar ze moet alles zelf aanvragen. En als ze een keer meer verdient dan ze had ingeschat moet ze een deel terugbetalen. Na een dag waarop ze om half vijf is opgestaan om op Schiphol te werken, naar huis is gegaan om de kinderen naar school te helpen, urenlang heeft schoongemaakt in Amsterdam Zuid en na het avondeten de oudste heeft geholpen met zijn huiswerk, heeft ze geen energie meer om uit te zoeken welke potjes er voor haar bestaan, om vijf formulieren door te worstelen en uit te rekenen hoeveel ze volgende maand denkt te gaan verdienen.

De dochter van Carmelita kon haar kind niet langer opvoeden. Oma Carmelita nam haar kleinkind in huis. Ze verhuisde naar

een groter huis, zodat haar kleindochter een eigen kamer zou hebben, en ze kocht bij Wehkamp een mooi nieuw bedje. Eigenlijk kostte dat allemaal meer dan ze kon betalen, dus de afbetaling van het bedje moest maar even wachten. We hebben het allemaal in de serie Schuldig mogen zien. Door een combinatie van pech en domme dingen liep de schuld van Carmelita torenhoog op. Boete op boete op boete, en al snel stond haar schuld in geen enkele verhouding meer tot dat stomme Wehkampbedje.

Na een ernstige val werkt Antons hoofd niet meer zoals het daarvoor deed. Hij kan zich niet goed concentreren, heeft moeite met veranderingen en soms moet iemand iets wel tien keer uitleggen voor hij het snapt. Anton is er verdrietig over, want vroeger vond iedereen hem zo'n slimme jongen. Dat zegt nu niemand meer. Na lang thuis te hebben gezeten is hij met een loonkostensubsidie aan het werk gegaan in een groothandel. Hij heeft collega's, verdient zijn eigen geld en gaat elke ochtend met plezier op pad. Hij werkt nu al bijna twee jaar bij dit bedrijf, maar zijn baas heeft hem laten weten dat een vast contract ingewikkeld gaat worden.

Wahid is pakketbezorger. Vroeger was dat prima werk. Je was in dienst van 'de post' en kreeg gewoon elke maand salaris. Die tijd is voorbij. Tegenwoordig is hij zzp'er. Z'n eigen baas, zegt hij gekscherend. Hij huurt een busje om de pakketjes rond te brengen en hij wordt per pakketje betaald. Gelukkig kent hij in de meeste straten wel mensen die veel thuis zijn en het geen probleem vinden om een pakje voor de burens aan te nemen. Soms moet hij voor een pakketje namelijk wel drie of vier keer

langs bij mensen. De huur van het busje loopt door, maar hij krijgt er niet extra voor betaald.

Amsterdam heeft twee gezichten. Aan de ene kant gaat het goed met de stad. De economie draait als een tiere-lier. De stad is een magneet voor toeristen en internationale bedrijven. De economische groei is er hoger dan elders in het land. Het stadsbestuur heeft fors geïnvesteerd in de wereldberoemde musea van Amsterdam. Het Rijksmuseum, het Stedelijk en het Van Gogh: ze liggen er prachtig bij op het Museumplein.

Op de Zuidas boomt het zakenleven. Ook het Europese Geneesmiddelenagentschap voor medicijnonderzoek, dat na de Brexit van Londen naar Amsterdam verhuist, heeft een plek bemachtigd op de duurste grond van Nederland.

De voltooiing van de Noord-Zuidlijn is eindelijk in zicht. Na jaren van vertragingen en kostenoverschrijdingen zal de nieuwe metro dit jaar gaan rijden. Als je over de Adelaarsweg de Vogelbuurt in fietst, zie je het station Noorderpark klaar voor gebruik aan een nog leeg spoor liggen, en onder het Centraal Station ligt een prachtig, hypermodern station, dat dagelijks door tienduizenden mensen aangedaan zal worden, mensen die op weg zijn naar hun werk, naar school of op bezoek gaan bij vrienden en familie.

Elk jaar komen er in Amsterdam zo'n tienduizend inwoners bij: expats met een goede baan en een dito salaris, maar ook vluchtelingen uit Afrika of het Midden-

Oosten; kinderen uit jonge gezinnen en studenten aan de Amsterdamse universiteiten. Allemaal zoeken zij hun plekje in de stad, die op hetzelfde aantal vierkante kilometers steeds verder uitbreidt.

Die groei is te merken op de oververhitte woningmarkt. De afgelopen jaren zagen heel wat huiseigenaren de waarde van hun huis jaarlijks stijgen met een bedrag dat groter was dan ze met werken verdienden. Vijftien jaar wachten op een sociale huurwoning is niet ongebruikelijk. Wie in de vrije sector een appartement wil huren betaalt zich blauw.

De stad wordt steeds duurder. De kosten van het levensonderhoud zijn in Amsterdam meer en sneller gestegen dan elders in het land. Mensen met een smalle beurs komen daardoor in de problemen. Mensen zoals Carmelita, Anton en Wahid.

Eén op de vier kinderen in de hoofdstad groeit op in een gezin met weinig geld. Bijna tachtigduizend Amsterdamse huishoudens lopen het risico op problematische schulden. Schulden die zo groot en complex zijn dat ze zonder hulp nauwelijks zijn op te lossen. Vaak komt iemand niet in de schulden doordat hij of zij iets stoms doet, maar doordat het leven een verkeerde afslag neemt: je verliest je baan, gaat scheiden en plots staat je bestaanszekerheid op losse schroeven.

Meer dan veertigduizend Amsterdammers doen een beroep op de bijstand, omdat ze geen betaalde baan weten te vinden. Velen van hen hebben zich de afgelopen jaren suf gesolliciteerd, zonder succes. Soms kregen

ze een nette afwijfsbrief: niet geschikt, geen passend profiel of betere kandidaten, maar vaker hoorden ze niets terug. En ook in Amsterdam doet je afkomst ertoe als het gaat om je kansen op een goede toekomst. De jeugdwerkeloosheid onder jongeren met een niet-westerse achtergrond is beduidend hoger dan onder andere groepen. En hoewel geen werkgever het openlijk zal toegeven, hebben die jongeren te maken met arbeidsdiscriminatie. En met een premier die ze vertelt dat ze zich maar moet invechten. Deze Amsterdammers hebben allemaal een gezicht. Hun stem moet worden gehoord.

De afgelopen vier jaar was ik in Amsterdam namens de SP wethouder Werk, Participatie en Inkomen, een hele mond vol voor wat vroeger Sociale Zaken heette. In die functie had ik de bestuurlijke leiding over de sociale dienst, een van de grootste diensten van de stad, die tegelijkertijd een van de moeilijkste taken heeft die er bestaan. Want een dienst die gaat over werk en inkomen, en dan vooral over mensen zonder werk of inkomen, opereert in een ingewikkelde en veranderlijke politieke omgeving. Voor mij een nieuw terrein, dat me bij de lurven heeft gegrepen en niet wil loslaten.

Want wiens schuld is het eigenlijk als je werkloos bent? Geven we de schuld aan de werkloze zelf, die niet genoeg zijn best doet? Is het de schuld van het kabinet, dat met botte bezuinigingen de banen heeft laten verdwijnen? Is het de schuld van de werkgevers die in

hun honger naar goedkope en flexibele arbeid de vaste krachten ontslaan? Of wijzen we naar buitenlanders?

En hoeveel geld moet je iemand geven die niet in zijn eigen levensonderhoud kan voorzien? Genoeg om van te leven? Of genoeg om niet van te verhongeren? Mag iemand genoeg geld hebben om af en toe een kadootje te kunnen kopen? Of ontnem je mensen dan de wil om te solliciteren? En wat vraag je terug? Is bijstand een recht of een gift? Een vangnet of een hangmat?

Werk en inkomen zijn en blijven onderwerp van hevig politieke discussie. De positie van een gemeentelijke sociale dienst is daardoor bepaald geen eenvoudige. Ben je net goed en wel klaar met het uitwerken en invoeren van bijvoorbeeld alle regelgeving rondom de banenafspraken, besluit een nieuw kabinet de boel om te gooien en kun je als wethouder van voren af aan beginnen.

Met dit boek leg ik rekenschap af van het beleid zoals ik dat de afgelopen jaren in Amsterdam heb vormgegeven, vertel ik over mijn contact met de gemeentelijke sociale dienst, met mijn collega's in de raad, met staatssecretaris Jetta Klijnsma, die belast was met de uitvoering van de Participatiewet, en vooral over mijn ervaringen met de mensen voor wie de sociale dienst er is: de mensen die vaak tegen hun zin zonder werk door het leven moeten en langdurig afhankelijk zijn van een uitkering.

'Onder Amsterdammers' is mijn persoonlijke relaas over vier jaar lang elke dag onder Amsterdammers verkeren, naar hen luisteren, met hen praten en er waar

mogelijk voor hen toe doen. Voor de inhoud ben ik dus ook zelf verantwoordelijk. Maar ik realiseer me terdege dat we op gemeentelijk niveau ‘collegiaal bestuur’ kennen. Alle leden van het college van Burgemeester en Wethouders zijn – wettelijk en feitelijk gezamenlijk en elk afzonderlijk verantwoordelijk voor het gevoerde beleid. Beslissingen neem je samen, tegenvallers ervaar je samen, successen boek je samen. Ik bedank mijn Amsterdamse collega-bestuurders dan ook welgemeend voor de samenwerking. Die vergde veel energie en soms een brede rug, maar was ook vier jaar lang buitengewoon uitdagend en inspirerend. Het spreekt daarbij vanzelf dat ik vooral dankbaar ben jegens mijn politieke maatje in B&W en mijn dappere en strijdbare kameraad Laurens Ivens. Samen zijn we – met onze hele Amsterdamse partijafdeling – het avontuur aangegaan om onze partij voor het eerst in de hoofdstad te laten meebesturen. Misschien moet Laurens maar over de komende periode een boek schrijven. Hij is per slot van rekening wederom ons politieke boegbeeld in de strijd om de stem van de Amsterdammers. En dat we nog vier jaar door willen, mag uit dit boek blijken.

I

Een coalitie die niet kon en toch kwam

Eric van der Burg, sinds 2010 VVD-wethouder in Amsterdam, liet er minder dan een maand voor de raadsverkiezingen van 2014 geen misverstand over bestaan. Een coalitie van zijn VVD met de SP? Dat zag hij echt niet gebeuren, zei hij tegen Het Parool op 14 februari van dat jaar. Volgens hem waren er met de SP geen compromissen mogelijk. 'Ze geven geen centimeter toe,' was zijn oordeel. En bij ons was het al niet veel anders. Regeren met de VVD, kom aan, zeg.

Dezelfde Eric van der Burg is momenteel mijn collega-wethouder. We zitten samen in het college van burgemeester en wethouders van Amsterdam. De coalitie die in eerste instantie onmogelijk leek, kwam er toch toen bleek dat alle andere coalitietoepassingen niet te realiseren waren. En ze werd voorgezeten door een burgemeester van de PvdA, Eberhard van der Laan, van wie wij vorig jaar veel te vroeg afscheid moesten nemen.

Hoe kon het gebeuren dat liberalen en socialen elkaar vonden in het gemeentebestuur van de hoofdstad

van het land? Ik denk dat drie factoren een belangrijke rol hebben gespeeld.

Allereerst was er de lokale, Amsterdamse situatie. Bij de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2014 leed de PvdA een historische nederlaag: de partij verloor vijf van haar vijftien zetels. Voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog waren de sociaaldemocraten niet meer de grootste fractie in het Amsterdamse stadhuis. D66 verdubbelde het aantal zetels en werd met veertien zetels de grootste fractie in de gemeenteraad. De SP kreeg er drie zetels bij en kwam uit op zes zetels. GroenLinks verloor een zetel en kwam eveneens uit op zes zetels. Na zeventig jaar was de PvdA haar hegemonie in de gemeenteraad kwijt. Was het na de vorige lokale verkiezingen de vraag geweest met wie de sociaaldemocraten deze keer zouden gaan besturen, in 2014 leek de partij veroordeeld tot de oppositie.

Het historische verlies van de PvdA betekende geenszins dat links Amsterdam in de touwen hing. De SP, GroenLinks en de PvdA hielden samen 22 van de 45 raadszetels bezet. Tel daar de stemmen voor de lokale Partij van de Ouderen en de Partij voor de Dieren bij op, die op veel punten meer naar de linkerkant dan naar de rechterkant van het politieke spectrum neigen, en je zou kunnen zeggen dat de Amsterdamse gemeenteraad nog steeds een linkse meerderheid had. Dat maakte dan ook dat elke linkse partij die in het college zou komen een sterke onderhandelingspositie had.

Aangezien D66 de grootste was, mocht deze partij

in maart 2014 beginnen met formeren. Net als in veel andere steden waar ze de grootste werd, was de strategie van D66 een college te formeren waarin zij de middenpositie zou bekleden. Dat kwam erop neer dat D66 beslist met de VVD wilde besturen. Samen hadden deze twee partijen echter geen meerderheid, dus moest er een derde partner gevonden worden. GroenLinks leek de meest geschikte kandidaat, maar GroenLinks wilde de PvdA niet loslaten. De acht voorgaande jaren hadden deze partijen in Amsterdam samen geregeerd (waarvan de laatste vier ook met de VVD) en GroenLinks wilde deze samenwerking voortzetten. D66 wilde echter niet met de PvdA in het stadsbestuur. Tijdens haar campagne had D66 zich hard tegen deze partij afgezet. Volgens de sociaal-liberalen was het de hoogste tijd om de macht van de sociaaldemocraten te breken. De keuze die D66 de Amsterdamse kiezer impliciet voorlegde was: wij of de PvdA in het stadsbestuur. De onderlinge relatie was verzuurd geraakt, waardoor een coalitie met beide partijen bijkans onmogelijk was.

Toen de eerste verkenner in de Amsterdamse formatie, Alexander Rinnooy Kan, kort na de verkiezingen voorstelde om D66, VVD en SP om de tafel te zetten, nam niemand dat voorstel serieus. Een coalitie tussen VVD en SP: inhoudelijk ongehoord. En de SP had nog nooit in Amsterdam bestuurd. D66 koos er dan ook voor om met GroenLinks te gaan praten en een concept-coalitieakkoord te schrijven waar een derde partner bij gezocht zou worden. De onderhandelingsruimte die

GroenLinks had werd vooral gebruikt voor thema's als duurzaamheid. Het conceptakkoord maakte geen extra geld vrij voor armoedebestrijding en het aan het werk helpen van mensen in de bijstand.

Daarna begon het gebakkelei over de derde partner. D66 was GroenLinks op de inhoud tegemoetgekomen, maar stelde zich onbuigzaam op wat betreft de derde partner. Dat moest en zou de VVD worden. De andere partijen mochten voor de vorm langskomen, ook de SP.

Samen met Laurens Ivens, sinds 2006 raadslid en sinds 2010 fractievoorzitter van onze partij, bezocht ik de informateurs Tom van der Lee en Thom de Graaf. Na een goed gesprek waarin wij aangaven wel degelijk grote kansen te zien in een college met D66, GroenLinks en de SP, kozen de eerste twee partijen voor de VVD. Toen ik Thom er in de koffiekamer van de Eerste Kamer nog eens op aansprak, antwoordde hij met een cryptische zin die ik niet direct begreep: 'Je moet er rekening mee houden dat het nog mis kan gaan. Een coalitie tussen D66, GroenLinks en de VVD is geen uitgemaakte zaak.'

Zijn voorbehoud bleek terecht. De formatiepoging met D66, VVD en GroenLinks eindigde in slaande ruzie. GroenLinks voelde zich bedonderd door D66, en D66 en de VVD zeiden op hun beurt dat met GroenLinks niet te onderhandelen viel. Vooral op persoonlijk niveau leken de betreffende GroenLinks- en D66-politici elkaar niet te vertrouwen. Zoals later bleek, hadden de drie partijen elkaar voor de verkiezingen een aantal keer getroffen, onder andere in een café in Haarlem. De